

نقش رسانه‌ها در ساختن روایت‌های بدیل از زن کشی

شیوا علی‌نقیان

جامعه‌شناس

مرگ زهرا قانمی، کارمند دانشکده علوم خانواده دانشگاه تهران، باری دیگر همه ما را در بهت فروبرد. او که در فضایی کار و فعالیت می‌کرد که یکی از اهداف‌اش شناخت، آگاهی‌رسانی و بهبود وضعیت اجتماعی زنان بود، طبق گفته‌های همکارانش، به‌دست همسرش کشته‌شد. همان ساختار خشونت‌بی‌ای که سال‌ها در میدان شناخت‌اش کار کرد. او نه نخستین زنی بود که قربانی خشونت خانگی شد، نه آخرین. مرگ او نمادی از تداوم همان چرخه‌ای است که از خانه تا نهادهای رسمی امتداد دارد. در جامعه‌ای که امنیت زنان هنوز یک «آرزو» است، نه یک حق تضمین شده، هر قتل زنانه فقط یک فاجعه شخصی نیست، بلکه آینه‌ای از ساختارهای نابرابر قدرت، سکوت‌نهادی و طبیعی‌سازی خشونت است. زن‌کشی یا فموساید در ادبیات حقوقی و اجتماعی، به قتل زنی گفته می‌شود که به‌دلیل جنسیت او، کنترل جنسیتی، ناموس، افتخار خانوادگی یا خشونت خانگی انجام شده باشد. در ایران به‌دلائل مختلف از جمله پنهان‌کاری، ضعف نظام ثبت و گزارش یا اجتناب متولیان رسانه‌ای، ترس یا تهدید اولیای دم و... آمار دقیق رسمی در این باره بسیار محدود است. با این حال برخی گزارش‌ها و رسانه‌ها برآوردهایی ارائه کرده‌اند. برای مثال به گزارش روزنامه شرق در سمعاه نخست سال‌های ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳، دست‌کم ۸۵ زن و دختر توسط اعضای خانواده (همسر، پدر، برادر و...) کشته شده‌اند. در سال ۲۰۲۳، سازمان Stop Femicide گزارش داده که ۱۵۶ مورد زن‌کشی را در ایران ثبت کرده است، یعنی به‌طور متوسط ۱۳ مورد در ماه. به گزارش «عصر ایران» در سال ۱۴۰۴، ظرف کمتر از دو ماه، دست‌کم ۱۰ مورد قتل «ناموسی» تأیید شده‌اند. در این بین در رسانه‌ها گاهی گزارش داده‌اند که تهران در صدر آمار زن‌کشی در کشور است. پس از تهران، استان‌های البرز (۷ مورد)، ارومیه (۵ مورد)، فارس و ایلام (۳ مورد هرکدام) در رتبه‌های بعدی هستند. پیش‌تر نیز گفته می‌شد که استان‌هایی مثل کردستان، خوزستان، ایلام و سیستان و بلوچستان آمار زن‌کشی بالاتری از میانگین کشوری دارند. نکته قابل ملاحظه آنکه، بسیاری از این آمارها محدود به گزارش‌های رسانه‌ای یا نهادهای مدنی‌اند، نه آمارهای رسمی دستگاه‌های دولتی. بنابراین احتمال زیادی وجود دارد که تعداد واقعی زن‌کشی‌ها بیشتر باشد و بخش قابل توجهی از آن پنهان بماند. تفاوت‌ها میان وضعیت استان‌ها نیز می‌تواند ناشی از عوامل متعددی چون: تفاوت در آزادی‌های اجتماعی و جنسیتی، فرهنگ محلی، سطح عدالت قضایی، دسترسی متفاوت به شبکه‌های حمایتی زنان، توان پیگیری نهادهای مدنی، تمرکز رسانه‌ای و شدت سنت‌های پدرسالانه باشند. درباره علل ماندگاری زن‌کشی می‌توان به‌طور کلی به چند عامل اشاره کرد: ساختارهای قانونی و حقوقی نابرابر که درواقع از وجود مقرراتی که به قاتلان زن از جمله مردان خانواده امتیازات می‌دهد یا راه فرار می‌گشاید حرف می‌زند، از تصویب‌نشدن لایحه «منع خشونت علیه زنان» که سال‌هاست پالتکلیف مانده است. فرهنگ پدرسالار، ناموس‌گرا و کنترل جنسیتی از دیگر علل ماندگاری زن‌کشی است. ضعف سیستم نظارت، اطلاع‌رسانی و پیگیری قضایی، یعنی ناقص بودن داده‌ها و ثبت رسمی قتل زنان و ضعف در نظام قضایی به‌خصوص در برخورد با خشونت خانوادگی باعث می‌شود که بسیاری از قربانیان از شکایت منصرف شوند تا خشونت و فشار خانواده یا دستگاه قضایی تشدید نشود. زن‌کشی در ایران تا حد زیادی تابع تعامل عوامل ساختاری، قانونی و فرهنگی است. حقوق‌دانان بارها اشاره کرده‌اند که قوانین حمایتی در زمینه منع تعرض، آزار و نگهداری اجباری زن در منزل، یا منع خشونت خانگی که می‌توانست علیه این‌زمینه‌ها برخورد و واقعاً جنبه پیشگیرانه داشته باشد نیز بسیار محدود است. حتی دسترسی به خانه‌های امن یا خدمات مشاوره‌ای نیز برای بسیار از آنان امری دست‌نیافتنی است و هنوز برخی از استان‌ها نزدیک به شش استان - خانه امن ندارند. در این بین، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نیز متأسفانه بعضاً خشونت علیه زنان را عادی‌سازی یا رمانتیزه می‌کنند؛ به‌ویژه از طریق بازنمایی‌های فرهنگی و تصویری که خشونت را به‌عنوان بخشی از عشق، غیرت، یا نظم خانوادگی مشروع جلوه می‌دهد. در سریال‌ها، فیلم‌ها و حتی اخبار، مرد خشمگین اغلب به‌عنوان «مرد عاشق»، «پدر غیرت‌مند» یا «شوهر دل‌سو» تصویر می‌شود، درحالی‌که زن قربانی با برچسب‌هایی چون «بی‌وفا»، «خاطلی»، «زنده‌خواه» یا «عامل تحریک» بازنمایی می‌شود. این نوع روایت‌ها نه تنها خشونت را طبیعی جلوه می‌دهند، بلکه ساختار مردسالارانه‌ی قدرت را بازتولید می‌کنند و مخاطب را به‌مدلی با خشونت‌گر وادار می‌کنند. در مقابل، من فکر می‌کنم رسانه‌ها می‌توانند روایت‌های بدیل تولید کنند؛ روایت‌هایی که نه تنها زنان را از جایگاه «قربانی خاموش» به جایگاه «شاهد، عامل و صاحب‌صدا» منتقل کنند و از بازنمایی خشونت به‌عنوان امر شخصی یا خانوادگی پرهیز کنند، بلکه نشان دهند که این امر ظاهراً شخصی، تا چه اندازه اجتماعی و سیاسی است. چگونگی گزارش قتل بر درک عمومی تأثیر دارد. رسانه‌ها می‌توانند به قربانیان نام، چهره و داستان دهند و به جامعه‌بگیند که این اتفاق واقعی، مهم و غیرشخصی است. شفاف‌سازی در روند رسیدگی قضایی از طریق رسانه‌ها، می‌تواند نشان دهد آیا عدالت اجرا می‌شود یا نه، حساسیت به موضوع را بالا ببرد و جنبش‌های اعتراضی ایجاد کند. با این حال امارسانه‌های دولتی همواره از انتشار اخبار زن‌کشی اجتناب می‌کنند یا آن را کم‌اهمیت جلوه می‌دهند.

روایت‌هایی از دانشجویان ایرانی و عراقی و مسئولان دانشگاه بوعلی سینای همدان درباره وقایع اخیر این دانشگاه

غائب به‌بوعلی

پژوهشگران علوم اجتماعی طرح شعارهایی علیه دانشجویان عراقی با محوریت ناموس پرستی را «دیگری‌سازی» می‌نامند

روز، ایران را با احتیاط ترک کردیم چون همه مردم با نگاه‌های پر از نفرت به ماشین نگاه می‌کردند و من نمی‌دانستم دلیل آن چیست، تا این که به عراق بازگشتیم و صفحه شخصی به‌نام «ماهر» را در اینستاگرام برآمان فرستادند. وقتی صفحه او را دیدم، چیزهایی نوشته بود که هرگز اتفاق نیفتاده بود؛ حتی گفته بود که ماشین وارد دانشگاه شده است، در حالی که این کاملاً دروغ است و ماشین هیچ‌وقت وارد دانشگاه نشد. با او صحبت کردم و از او خواستم مدرکی برای گفته‌هایش منتشر کند، اما با تمسخر پاسخ داد. همه در دانشگاه من، حتی دوستانم در همدان، از این خبر شوکه شدند، چون می‌دانند که من چندان اهل گشت‌وگذار نیستم. حراست دانشگاه دوربین‌ها را بررسی کرد و هیچ تخلفی از من پیدا نکرد. سیف توضیح می‌دهد که مسئولان دانشگاه بعد از اینکه مطمئن شدند او به عراق رسید، دیگر ارتباطی نداشت‌اند و خودش هنوز نمی‌داند دوباره به ایران برمی‌گردد یا خیر؟: «کنسولگری عراق با من تماس گرفت و به من اطمینان داد که در امان هستم، از تمام اتهامات مبری هستم و به‌ناحق از دانشگاه اخراج نخواهم شد. همه همکارانسی‌هایم با من همدردی می‌کنند و مدام با من تماس می‌گیرند.» سیف درباره نامه عذرخواهی‌ای که در شبکه‌های اجتماعی از طرف جمعی از مردم عراق خطاب به مردم ایران منتشر شده نیز می‌گوید: «مردم ایران، اگر کسی ایرانی را از آزار داده باشد، من رسماً از طرف خودم و از طرف همه دانشجویان، از آنها عذرخواهی می‌کنم؛ چون ما آنها را برادران خودمی‌دانیم.»

یکی دیگر از دانشجویان عراقی و نماینده این دانشجویان هم به «هم‌میهن» می‌گوید، بعد از ماجرای که برای سیف حسین اتفاق افتاد، تصویری از گفت‌وگوهایی پخش شد که می‌گویند بین پسر عراقی و دختر ایرانی بوده است، اما ما بررسی کردیم و اتفاقی نیفتاده است: «حدود چهار روز پیش کامنتی به‌نام دختری به‌نام زینب اشمری منتشر شد که علیه ایرانیان نوشته شده بود، اما مادر دانشگاه دانشجویی به این نام نداریم، تعداد ما در دانشگاه کم است و با توجه به اینکه انتخاب واحد دانشجویان عراقی را خودم انجام می‌دهم، می‌دانم که دانشجویی به این نام نداریم. بعد از تجمع هفته گذشته، دانشگاه به آنها گفته بود که هرکسی شکایتی دارد، اعلام کند اما کسی نیامده است. بعد از این اتفاقات بعضی از مغازه‌ها به ما می‌گویند که چیزی به شما نمی‌فروشیم، بعضی از رانندگان اسنپ ما را سوار نمی‌کنند، بعضی از دانشجویان به ما ناسزا می‌گویند. الان تعداد ما خیلی کم شده و نزدیک ۵۰ نفر مانده‌ایم. پلیس از همه‌جا درباره رفتار ما پرسیده و همه گفته‌اند، خوب است. ما نمی‌دانیم چرا این اتفاقات افتاده است. نمی‌دانیم چه کسانی با استفاده از عکس پروفایل دانشجویان عراقی، به‌نام آنها پیام‌هایی می‌سازند و برای آن صفحه اینستاگرامی می‌فرستند؟»

بعد از تجمع روز دوشنبه، برخی رسانه‌ها دانشجویان عراقی را وابسته به گروه‌های شبه‌نظامی عراقی معرفی کردند، اما یک منبع محلی و فعال رسانه اهل همدان (نام و صوت مصاحبه نزد روزنامه محفوظ است) به «هم‌میهن» می‌گوید، شایعات درباره دانشجویان عراقی مطرح شده، اما نه شاکي خصوصی دارند، نه عضویت آنها در گروه‌های شبه‌نظامی مورد تأیید است. او توضیح می‌دهد که تجمع روز دوشنبه هفته گذشته، ارتباطی به گروه‌های سیاسی نداشت و هیچ فعال سیاسی و اجتماعی‌ای حضور نداشته است و برای اتهاماتی مثل تعرض نیز مستندات وجود ندارد. در بسیاری از صفحه‌ها مطرح شده بود که قیام ملی در همدان رخ داده؛ چون یک دقیقه‌ای در حاشیه تجمع شعارهای سلطنت‌طلبانه مطرح می‌کردند، اما همه جمعیت

او تأکید می‌کند: «نمی‌دانیم چه تعداد دانشجوی ایرانی در این تجمع حضور داشته‌اند اما اکثر آنها از دانشجویان نبوده‌اند.» پس از این ماجرا، دانشگاه بوعلی سینا در بیانیه خود تأکید کرده بود که در رسیدگی به تخلفات دانشجویان، تبعیضی قائل نمی‌شود؛ با این حال دانشجویان ایرانی این دانشگاه به این تبعیض اعتقاد و تأکید می‌کنند که به‌دلیل پرداخت شهریه دلاری به دانشگاه، مسئولان آن در برخورد با تخلفات انضباطی و نحوه تحصیل دانشجویان عراقی، تسامح بیشتری از خود نشان می‌دهند، اما برخی دیگر از دانشجویان این دانشگاه در گفت‌وگو با «هم‌میهن» تبعیض‌های آموزشی بین دانشجویان ایرانی و عراقی را تأیید نمی‌کنند و اعتقاد دارند که فشارهای آموزشی مضاعفی روی دانشجویان عراقی نیز وجود دارد و افزایش فشارها علیه این دانشجویان بعد از موج افغانستانی‌ستیزی در دوسال اخیر شدت یافته است. پیگیری‌های «هم‌میهن» نشان می‌دهد، یکی از دانشجویان عراقی که در فیلم تردد با خودروی خارجی در بلوار ارم همدان حضور داشت، دو روز بعد از انتشار گسترده و طرح اتهام مزاحمت، از ایران خارج شده است، یکی از آنها در آستانه اخراج قرار دارد و سایر دانشجویان عراقی با واکنش‌های تند در فضای مجازی، سطح شهر و دانشگاه روبه‌رو شده‌اند. گفت‌وگو با فعالان صنفی و دانشجویی و دانشجویان عراقی این دانشگاه نیز نشان می‌دهد، همچنان اتهامات مطرح‌شده علیه دانشجویان پسر عراقی در حد شنیده‌های تأیید نشده است.

▼ اتهاماتم تأیید نشد

سیف حسین، دانشجوی عراقی‌ای که در فیلم منتشرشده از تردد خودروی خارجی در بلوار ارم همدان حضور داشت، به «هم‌میهن» می‌گوید، بعد از انتشار این ویدئو، از سوی پلیس احضار و بررسی‌های لازم انجام شده اما اتهامات منتسب به او محرز نشده است. او ماجرای ویدئوی منتشرشده از خود و یکی از دوستانش را اینطور تعریف می‌کند: «من برای تکمیل پروپوزال خود و صحبت با استاد راهنمای پایان‌نامه‌ام به ایران آمده بودم. پنج روز ماندم تا دوستم عبدالله با من تماس گرفت و گفت با ماشین‌اش می‌آید تا با هم به اصفهان برویم، چون مدت‌ها بود که می‌خواستیم به اصفهان برویم و چیزهای زیادی درباره زیبایی‌های آن شنیده بودم. هنگام رفتن برای صرف شام در «بلوار ارم»، شخصی از ماشین ما ویدئویی گرفت و نوشت که ما دانشجوی هستیم و با خودروی لوکس در همدان گشت می‌زنیم. ویدئو به‌سرعت پخش شد. چهار روز پس از اقامت ما در همدان، بعد از آن که دوستم مراحل پرداخت اقساط دانشگاه و انتخاب واحدهای درسی را انجام داد، به اصفهان رفتیم. سه‌روز در این شهر ماندیم، سپس به تهران رفتیم و دو روز آن‌جا بودیم و بعد به همدان بازگشتیم. شب‌هنگام به همدان رسیدیم و برای خرید غذا به رستوران رفتیم. در حالی که جلوی رستوران ایستاده بودیم، توسط پلیس دستگیر شدیم. از ما به مدت چهار ساعت بازجویی شد. آن‌ها تمام تصاویر دوربین‌هایی را که از لحظه ورودمان به ایران تا لحظه دستگیری‌مان ضبط شده بود، آماده کرده بودند. پلیس اظهارات ما را ثبت کرد و پس از بررسی صحت گفته‌هایمان و اطمینان از این که مزاحم کسی نشده‌ایم و هیچ کار غیرقانونی انجام نداده‌ایم، ما را آزاد کردند و گفتند که متأسفانه‌اند. او می‌گوید به آنها اطلاع داده شد که دلیل دستگیری‌شان، شایعاتی بود که در اینستاگرام مطرح و اعلام شده است که آنها برای دختران مزاحمت ایجاد کرده‌اند: «به خوابگاه بازگشتیم و روز بعد، پلیس مهاجرت و اتباع خارجی ما را احضار کرد و از صاحب خودرو خواست تا برای حفظ امنیت خودش و خودرواش، ماشین را از ایران خارج کند. در همان

گزارش دانشگاه

سارا سبزی

خبرنگار گروه جامعه

انتشار تصویری از تردد خودروی خارجی دو دانشجوی عراقی دانشگاه بوعلی سینای همدان و انتساب رفتارهایی غیراخلاقی به تعدادی از این دانشجویان، از هفته گذشته اتهامی ناملموس را در شبکه‌های اجتماعی و زیر پوست این دانشگاه به راه انداخته است؛ تصویری که در شبکه‌های اجتماعی دست به دست و در نهایت به یک تجمع روبه‌روی دانشگاه منتهی شد. مسئولان دانشگاه بوعلی اما حالا به «هم‌میهن» می‌گویند تا امروز هیچ شکایتی به دانشگاه اعلام نشده است، با این حال موج ضدمهاجر علیه دانشجویان عراقی همچنان ادامه دارد.

غلامحسین مجذوبی
رئیس دانشگاه بوعلی
سینای همدان:
هرکس شکایتی دارد،
می‌تواند با مدرک به
دانشگاه مراجعه کند
و قطعاً به آن رسیدگی
می‌شود؛ چون اکثر
موضوعاتی که عنوان
می‌شود، هیچ دلیل
و مدرکی ندارد و تا
امروز هیچ شکایتی
از آنها مطرح نشده
است

بعد از انتشار این فیلم و اسکرین‌شات‌هایی منتسب به دانشجویان عراقی در یکی از صفحات اینستاگرام، روزهای ۱۲ و ۱۳ مهرماه فراخوانی به‌نام «بیانیه مردمی تجمع اعتراضی روبه‌روی دانشگاه بوعلی سینای همدان» در این صفحه منتشر شد. تجمع روز دوشنبه از ساعت ۱۵:۳۰ روبه‌روی دانشگاه جوادیه در خیابان احمدی روشن، آغاز و تا حدود ۱۷:۳۰ ادامه پیدا کرد. به گفته منابع محلی، اهالی همدان و دانشجویان دانشگاه در این تجمع حضور داشتند و شعارهایی درباره «حمایت از ناموس و غیرت ایرانی» مطرح شد که از نگاه بعضی پژوهشگران علوم اجتماعی، ادامه مسیر دیگری‌سازی و مهاجرت‌ستیزی در ایران است. موضوع دیگر اما این است که به گفته یکی از دانشجویان دانشگاه بوعلی سینای همدان، بعضی از دانشجویان حاضر در این تجمع نیز احضار شده و همچنین روز گذشته خبرهایی غیررسمی در شبکه‌های اجتماعی از بازداشت کوتاه‌مدت برخی از آنها منتشر شده است.

در ادامه روند انتساب برخی اتهامات به دانشجویان عراقی، روز شنبه نیز فراخوانی برای حضور روبه‌روی فرمانداری همدان اعلام شد اما شاهدان عینی می‌گویند، تعداد تجمع‌کنندگان زیاد نبود و با حضور نیروهای امنیتی پراکنده شدند. در روزهای بعد از این تجمع، واکنش نهادهای دولتی و قضایی همدان آغاز شد. مسئولان دانشگاه بوعلی سینای همدان در واکنش به این تجمع، همچنین طرح اتهامات، بیانیه‌ای صادر و تأکید کردند: «تا این لحظه هیچ شکایت رسمی در زمینه مسائل اخلاقی از سوی دانشجویان، کارمندان یا همشهریان محترم علیه دانشجویان بین‌الملل دریافت نشده است. با این حال، در پی طرح برخی ادعاها در فضای مجازی در این باره، کارگروه ویژه‌ای متشکل از نمایندگان وزارت عدلی، مسئولان دانشگاه و نماینده شورای صنفی دانشجویان برای دریافت و بررسی فوری هرگونه شکایت یا گزارش در این باره تشکیل شده است.» دو روز بعد از این بیانیه نیز دادستانی همدان هم در اطلاعیه‌ای تأکید کرد: «مردم در صورت وجود هرگونه دلایل و مستندات معتبر، موضوع را به این دادستانی اعلام کنند تا پس از بررسی دقیق، در صورت احراز تخلف، با عوامل یا مسئولان مرتبط برخورد قانونی و قاطع صورت گیرد.» حالا علاوه بر تشکیل یک کمیته ویژه در معاونت دانشجویی دانشگاه بوعلی سینا، غلامحسین مجذوبی، رئیس این دانشگاه به «هم‌میهن» می‌گوید: «هرکس شکایتی دارد، می‌تواند با مدرک به دانشگاه مراجعه کند و قطعاً به آن رسیدگی می‌شود؛ چون اکثر موضوعاتی که عنوان می‌شود، هیچ دلیل و مدرکی ندارد و تا امروز هیچ شکایتی از آنها مطرح نشده است.»